

УДК 341.64

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚЫЛМЫСТЫҚ ПОЛИЦИЯ ҰЙЫМЫ

Дидар Айша-бибі

Aishafanfan1@gmail.com

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ-ның

Халықаралық құқық кафедрасының 3-курс студенті,

Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Ғылыми жетекші: Сарсенова С.Н., Л.Н. Гумилев атындағы
ЕҰУ-ның Халықаралық құқық кафедрасының доценті, з.ғ.к.

Интерпол – Халықаралық қылмыстық полиция ұйымының қысқартылған атауы. Бұл қылмысқа қарсы күреске тікелей қатысатын жалғыз халықаралық ұйым.

Интерпол 1923 жылы Қылмыстық полицияның халықаралық комиссиясы ретінде әртүрлі елдердің Венада орталығымен қарапайым қылмыстармен күресті үйлестіру үшін құрылған. 1946 жылы қайта құрылған заманауи үлгідегі Интерпол жарғысы 1956 жылы күшіне енді. Оның мүшелерінің саны 150-ден астам, КСРО оған 1990 жылы қосылған. Штаб-пәтер Лион қаласында (Франция) орналасқан. Бұл қала сондай-ақ Еуропа, Жерорта теңізі, Солтүстік Америка және Таяу Шығыс үшін аймақтық орталық болып табылады. Интерполдың басқа орталықтары Найроби (Шығыс Африка), Абиджан (Батыс Африка), Буэнос-Айрес (Оңтүстік Америка үшін), Токио (Азия үшін) және Пуэрто-Рико (Кариб бассейні мен Орталық Америка) үшін бөлініп орналасқан. 1982 жылдан бастап, Интерпол БҰҰ-да Халықаралық үкіметаралық ұйым мәртебесін алды.

Интерполдың ең жоғарғы пленарлық органы Бас Ассамблея болып табылады, оның сессиялары арасында ең тар күштері мен құрамымен - Президент басқаратын Атқару комитеті бар жоғары әкімшілік орган. Тұрақты жұмыс органы Бас хатшы басқаратын Бас хатшылық болып табылады. Интерполдың басқару жүйесіндегі ерекше орынды бір уақытта екі жүйеде

жұмыс істейтін Ұлттық орталық бюролар атқарады: жеке мемлекет және тиісті екі жақты бағыныстағы ұйым. Үкіметтің жүйесімен тығыз байланысты кеңесші функцияларды орындайтын кеңесшілер болып табылады.

Бас Ассамблея барлық мүше елдердің өкілдерінен тұрады. Делегацияның сандық құрамы еш жерде көрсетілмеген. Сонымен қатар, жарғыда жоғары лауазымды полиция қызметкерлері, лауазымды тұлғалар, олардың функциялары жалпыұлттық Интерполдың қызметімен байланысты, сондай-ақ Бас Ассамблеяның кезекті сессиясының күн тәртібіндегі мәселелер бойынша мамандарды (7-бап) қосуды талап етеді. Сессияда бақылаушылар ретінде Интерполға кірмейтін елдердің өкілдері, сондай-ақ халықаралық ұйымдар өкілдері қатыса алады. Бас Ассамблеяның отырыстары жыл сайын, күзде, әр түрлі құрлықта және әртүрлі елдерде өткізіледі. Әр делегация дауыс берген кезде бір дауысқа ие. Бас Ассамблеяның жарғылық өкілеттіктері: Интерполдағы түрлі елдердің полициясы қызметінің негізгі бағыттарын анықтау; осындай ынтымақтастықты жеңілдететін іс-шараларды дайындайды және өткізеді; жана мүшелерді қабылдау; келесі жылға арналған жұмыс жоспарын және бюджетін қарайды және бекітеді, ұйымның лауазымды адамдарын сайлайды және қаржы мәселелерін шешеді. Мұнда тағыда кәметке толмағандар арасындағы құқық бұзушылыққа қарсы іс-қимылдың жеке мәселелері, дәрілік заттарды таратуда қарастырылады. Бас Ассамблеяның ішкі және рәсімдік мәселелер бойынша шешімдері міндетті болып табылады, ал полиция мен мемлекеттік органдардың шешімдері ұсыныс болып табылады.

Осы сессиялардан басқа, ұйымға мүше мемлекеттердің өкілдері Бас ассамблея сессиясына сәйкес келмейтін мәселелер бойынша тұрақты түрде аймақтық конференциялар өткізеді. Бірқатар проблемалар аймақтағы елдерде алдын ала талқылауды талап етеді. Әдетте, осы мәселе бойынша бірқатар елдердің бірыңғай көзқарасы қалыптасады, оны шешудің бірыңғай тәсілі, аймақтағы белгілі халықаралық қылмыстық қылмыстарға қарсы іс-қимыл бойынша практикалық күш-жігерді үйлестірді. Атқару комитеті сессиялар арасындағы Бас Ассамблея ретінде қызмет етеді. Ол Бас Ассамблеяның ұсынымдарының орындалуын қадағалайды, Бас хатшының қызметін бақылайды және кезекті сессияға күн тәртібін дайындайды. Атқару комитеті үш түрлі вице-президенттер (әртүрлі елдер мен құрлықтар (Азия, Америка, Африка, Австралия және Еуропа) және тоғыз делегат болуы тиіс (3 жыл мерзімге) және Бас Ассамблея сайлайтын президенттен (4 жылға дейін) тұрады. Интерполдың Атқарушы Комитетінің Төрағасы іс жүзінде бүкіл ұйымның басшысы болып табылады және оның қызметін Бас Ассамблеяның сессиялары арасында басқарады. Барлық басшылық Атқару комитеті арқылы жүзеге асырылады және тікелей ағымдағы істер бойынша жеке шешімдер қабылдау арқылы жүзеге асырылады. 1988 жылы Франция Ішкі істер министрлігінің ұлттық полициясының бас директоры Иван Барбо Интерполдың президенті болып сайланды, оған сәйкес француз

полициясының барлық бөлімшелері мен олардың қызметкерлері 125 000-нан астам адамды жұмыспен қамтыды.

Атқару комитетінің отырыстары жылына кемінде бір рет өткізіледі. Барлық шешімдер көпшілік дауыспен қабылданады. Дегенмен, президент басқа мүшелердің дауыстары тең бөлінген жағдайда ғана дауыс беру құқығына ие болады. Атқару комитетінің барлық мүшелері өз функцияларын орындау барысында өз елдерінің өкілдері ретінде емес, Интерпол өкілдері ретінде әрекет етеді (Жарғының 21-бабы).

Бас хатшылық бүкіл ұйымның тұрақты қызметі болып табылады, ол Бас хатшыны, мамандарды және әкімшілік қызметкерлерді қамтиды. Ол Бас Ассамблеяның және Атқару комитетінің шешімдерін орындап, ортақ қылмысқа қарсы күрес жөніндегі халықаралық орталық ретінде әрекет етеді, сондай-ақ мамандандырылған және ақпараттық орталықтары Интерполға тиімді әкімшілік нұсқаулар береді, ҰОБ және халықаралық ұйымдармен байланыстарды сақтайды, қажетті басылымдарды дайындайды, Бас Ассамблея сессияларында және Атқару комитетінің отырыстарында жұмыс хатшылығының міндеттерін орындайды, Президентпен байланыс орнатады және т.б.

«Интерпол» маркасымен өз құжаттарын таңбалауға құқығы бар жекелеген мемлекеттердің Бас хатшылығының және ҰОБ-ның сұраулары мен өтініштері сол мемлекет Сыртқы істер министрлігіне немесе басқа мемлекеттік органға емес, еліміздің ҰОБ басшысына жіберіледі. ҰОБ басшысы кешіктіріусіз, белгіленген мерзімде өтінімді орындауға бағынатын қызметкерлерге немесе лауазымды тұлғаларға бұйырады. Бұл ҰОБ және бүкіл Интерполдың қызметінде жылдамдық пен жоғары тиімділікті қамтамасыз етеді. Кеңесшілерге белгілі бір мәселелердің ғылыми дамуы сеніп тапсырылады (Жарғының 34-бабы). Осындай мәселелердің тізбесі есірткі және психотропты препараттарды заңсыз таратумен күрес, кәмелетке толмаған құқық бұзушылық, атыс қаруын анықтау және іздестіру, полицияда жұмыс істейтін электрондық компьютерлерді пайдалану, саусақ іздерін бейнебайластыру арқылы жіберу мәселелерін қамтиды. Бас хатшы белгілі бір білім, жұмыс немесе қолөнер саласында өздерін дәлелдеген ғалымдар мен практиктердің арасынан мамандарды шақыруға құқылы. Егер адам белгілі бір ғылыми зерттеу жүргізуге келіссе, маман Бас Ассамблеяның шешімі бойынша үш жыл мерзімге консультант лауазымына тағайындалады. Консультанттарды кеңседен ерте шығару тек Бас Ассамблеяның шешімі бойынша ғана жүзеге асырылуы мүмкін. Консультанттар мен кеңесшілер Интерполдың штаб-пәтерінде, сондай-ақ өз елінде тұрақты жұмыс орнында және өзінің тұрғылықты жерінде өз зерттеулерін және басқа да қызметтерін орындай алады. Оларға Бас Ассамблеяның отырыстарына байқаушылар ретінде қатысу құқығы берілді және Президенттің шақыруымен күн тәртібіндегі мәселелерді талқылауға қатыса алады.

Біріншіден, бұл қылмыстық тіркеу. Халықаралық қылмыстық құқық бұзушылықтарды жариялаудың, халықаралық қылмыскерлерді іздестіру мен

ұстаудың жалпыға бірдей танылған және ең тиімді құралы ретінде оны Бас секретариат қылмыскерлерді және белгілі бір қылмыстарды анықтаудың арнайы әдісі бойынша ұйымдастырады. Негізгі белгілер - демографиялық деректер, объектінің сыртқы сипаттамалары, қылмысты жасау тәсілі («модус операнди»), адамның ерекше белгілері, оның әдеттері, жүру тәртібі, мінез-құлқы және т.б. Қылмыстық тіркеу екі негізгі түрге бөлінеді: жалпы және арнайы. Жалпыға бірдей тіркелу объектісі - халықаралық қылмыскерлер туралы және халықаралық элементі бар қылмыстық құқық бұзушылық туралы ақпарат. Арнайы тіркеу қылмыскерлердің саусақ іздері мен фотосуреттерін анықтайды. Қылмыстық тіркеудің әрбір түрі үшін карточка файлдары сақталады.

Екіншіден, халықаралық қылмыс жасағаны, жоғалған адамдарды, ұрланған құндылықтарды және қылмыстық шабуылдың басқа да объектілерін жасағаны үшін күдіктілерді халықаралық іздестіру болып табылады. Интерполдың барлық тергеу жұмыстарының негізгі бөлігін қылмыскерлерді іздестірудің халықаралық үлесі құрайды. Ол қылмыс жасалатын мемлекеттің аумағынан тыс жерлерде жүргізілетін жедел-іздестіру іс-шараларын қамтиды. Іздеу бірнеше елдерден полицияға ұлттық заңнамаға және ведомстволық нұсқауларға сәйкес келеді. Интерпол бірнеше елдердің полициясының іс-қимылдарын үйлестіріп қана қоймай, сондай-ақ өздерінің файлдарынан ақпарат ұсынуға да көмектеседі. Егер жұмыс табысты өтсе, ұсталған адам қамауда ұсталады, содан кейін дипломатиялық және басқа да арналар арқылы, оны қылмыс жасаған немесе азаматы болып табылатын мемлекетке экстрадициялау туралы келіседі.

Жедел іздестіру, әдетте, «ыстық іздер» арқылы ұйымдастырылады. Ол кәдімгіден ерекшелігі, бұл іздеуді бастау туралы өтініштерді Бас хатшылық арқылы өтпей, қылмыскер қашқан немесе қашуы мүмкін көрші немесе басқа мемлекеттердің ҰОБҰ-да арнайы Интерпол радиосы арқылы хабарлама жіберіледі. Басқа мемлекетке қашып кеткен қылмыскерді іздестіру, ұстау және тұтқындау туралы сұрау салу телеграф арқылы немесе басқа жедел құралдармен жіберілуі мүмкін. Егер шұғыл іздеу жарияланған күннен бастап үш ай ішінде табысқа жете алмаса, ол әдеттегіге ауыстырылады, «қызыл шеңбер» құрастырылады және жіберіледі.

Аралас іздеу барлық мемлекеттер қылмыстық істер бойынша құқықтық көмек көрсету және қылмыскерлерді экстрадициялау туралы екі жақты келісімдер жасамайтындығымен байланысты. Сондықтан аралас іздеуде Интерпол Хатшылығы бір-бірімен өткізілетін екі шеңберді жібереді: мысалы: «Қызыл», «Еуропа» және «Америка Құрама Штаттарында қылмыскер болса, экстрадициялау мақсатында алдын ала тұтқындауға» («қызыл шеңбер» экстрадициялау туралы тиісті шартқа ие елдерге жіберіледі); «Жасыл» ескертуімен: «Басқа елдерде оның қозғалысы мен қызметіне бақылау жасаңыз. Барлық жағдайларда іздеу бастамашысын және Бас хатшыны хабардар етіңіз» («жасыл дөңгелек» мұндай мемлекетпен экстрадициялау шарты жоқ елдерге жіберіледі).

Интерпол қызметкерлері қатаң полицияның функцияларын орындамайды. Олар екі санатқа бөлінеді: лейтенанттан ірі офицерлік корпусқа дейін (қылмыс туралы кіретін ақпаратты өңдеу кезінде жедел және аналитикалық функцияларды орындауға және өздерінің файлдарынан ақпарат сұрауларын орындауға) және хатшыларға, хатшыларға, телефонистерге, картотека операторларына, фотографтарға, аудармашылар, кітапхана қызметкерлері және т.б. Барлық осы «клерлік жұмысшылардың» негізгі міндеті түрлі елдердің қылмыстық полиция бөлімдерінің ынтымақтастығын қамтамасыз ету, қылмыстарды уақтылы ашу, тергеу және алдын-алу мақсатында оларға қажетті ақпаратты ұсыну болып табылады.

Қазақстан Республикасындағы Интерпол

Қазіргі таңда кокаинның заңсыз айналымында бұрынғына Оңтүстік Американың ұйымдасқан қылмыстық топтары, Испанияның контрабандистері және италяндық мафия басымдық жасауда. 1993 жылы ҚР ІІМ делегациясы Италияда «Балкандық жолмен» есірткіні заңсыз тасымалдау мәселелері бойынша 42 елдің халықаралық Кеңесіне қатысқандығын айтып өткен жөн.

Марихуананың үлкен бөлігі жыл сайын Шығыс Еуропа және Батыс Азияның заңсыз айналымынан алынып жатады. Интерполдың Бас секретариаты бірнеше рет бес Орта Азиялық мемлекеттердің (Қазақстан, Қырғызстан, Өзбекстан, Тәжікстан және Туркменстан) және Ресей аумағында конопляның қаупін ерекше атаған. Бас Ассамблеяның есептерінің бірінде конопляның рекордтық көрсеткішін, яғни 13 тоннасын Өзбекстанда, сондай ақ 11 тоннасын Ресейдің заңсыз айналымынан алынғанын атайды.

Өкінішке орай, Қазақстанға Интерпол тарапынан ешқашан көңіл бөлінбеген. Шындығында есірткілерші арасынан әлемдік танымалға Жамбыл облысындағы шу даласы ие болып отыр.

Қазіргі таңда есіркілермен күресу бойынша Интерполдың штаб пәтері зияндық әсері бойынша есіркілерге жақын, алайда құқыққорғау органдарының назарынан тыс қалып отырған анаболиялық стероидтарды пайдалану масштабын анықтау бойынша жұмыстар жүргізуде.

Интерполдың есірткілердің заңсыз айналымына қарсы жүргізетін іс шараларының ішінде есіркілер бойынша бөлімнің орнын ерекше атаған жөн. Бұл бөлімнің қызметкерлеріне жыл сайын Интерполға келіп түскен жедел ақпараттың жартысынан көбін өңдеуге тура келеді. Сондай ақ бөлім қызметкерлері тәркіленуге алынған есірткі заттарды есепке алады. Алынған мәліметтер біріктіріліп, мемлекеттерге, Интерполдың Бас Ассамблеясы сессияларына, сондай ақ есірткі заттар бойынша БҰҰ Комиссиясына және Дүниежүзілік денсаулыққорғау ұйымының есірткілер бойынша Комитетіне жіберілетін статистикалық, ай сайынғы және жылдық есеп түрінде жарияланады.

Есірткі заттар мен психотроптық заттардың заңсыз айналымымен күресуде Интерпол мемлекеттер мүшелер күшімен және құралдарымен олардың «қара базарға» келіп түсу каналдарына тосқауыл қоюға тырысады.

Осы мақсатта Интерпол опийлық мақты заңсыз даярлау жағдайы анықталған мемлекеттерді есепке алып отырады.

Интерполдың Бас Секретариаты үнемі мемлекеттерді есірткілерді транспортировкалаудың жаңа әдістері жайында хабардар етеді. Бұл мәліметтер Интерполмен арнайы басылымдарда жарияланып отырады.

Өз кезегінде, Интерполда «ұйымдасқан қылмыстылық» деп корпоративтік құрылым бар, мақсаты - қорқыту мен сатып алуға сүйеніп, заңсыз қызмет арқылы ақша алу болып табылатын қылмыстық топтың қызметі саналады. Ұйымдасқан топтың мақсаты нақты қылмыстарды жасау емес, елдің экономикалық өміріне ғана емес, мемлекеттік аппаратқа да бақылау орнату мақсатында экономикаға қол сұғу. Дәл ұйымдасқан қылмыстылықпен АҚШ, Қытайда және Ресейде сыбайлас жемқорлықтың дамуы байланысты, сондықтан қазіргі жағдайда Интерпол қызметінің бағыттарының бірі ұйымдасқан қылмыстылықпен күресуде мемлекеттер-қатысушыларға тәжірибелік көмек көрсету болып табылады.

Интерпол мамандарының пікірінше, ұйымдасқан қылмыстылықпен күресудің шешуші шараларына қарсы тұрудың бірден бір себебі болып сыбайлас жемқорлық табылады. Мамандардың айтуынша, пара алудың көлемі әлемдік сауда көлемінің 5%-на жеткен. Бұл мәселеге БҰҰ үлкен көңіл бөлінеді. Атап айтсақ, 1995 жылы БҰҰ сарапшыларымен «Шенеуніктің ан-намыс кодексі» деп аталатын маңызды құжат дайындалған. Онда БҰҰ мемлекеттер-мүшелеріне лауазымды адамдарды өзінің мүліктік жағдайы жөнінде есептер беруге, сыйлықтар мен қызмет көрсетулер қабылдаудан бас тартуды, отбасы мүшелері мен жақын туыстарының коммерциялық келісім шарттар жасаудан бас тартуға және өздеріне өзгелер тарапынан жеңілдіктер алудан бас тартуға міндеттейтін арнайы заң қабылдау ұсынылады. Мұндай шараларды қабылдауға шақыра отырып, мұндай құжатты дайындаған БҰҰ сарапшылары Египеттегі қолданыстағы заңға сүйенеді. Оған сәйкес, сыбайлас жемқорлыққа айыпталған адам өз табысының заңдылығын дәлелдеуге тиіс.

Интерполда қызметтің маңызды бағыты болып таңбалар мен бағалы қағаздарды жасанды жасаумен күресу табылады. Интерполда әсіресе қауіпті және ақша таңбалары мен бағалы қағаздарды жасаудың сапалы жағдайларының жалпы статистикасы жүргізіледі. Бұл жаңа жасасанды жасауларды анықтау және олар туралы мемлекеттерді хабардар ету үшін қажет. Ақшаны жасанды жасаудың әрбір жағдайы туралы тікелей Лиондағы Интерполдың штаб-пәтеріне хабарланады. Осы қылмыспен күресудегі Интерполдың барлық жүйесі мынадай бірнеше этаптардан тұрады:

мемлекеттердегі жүргізіліп жатқан ақша реформалары жөнінде ақпараттар жинақтау;

жасанды ақша жасау жағдайларын, жасаушыларды және сатушыларды, жасанды ақша купюралары мен бағалы қағаздарды есепке алу;

мемлекеттердегі жүргізіліп жатқан ақша реформалары жөнінде ақпараттар жинақтау;

жасанды ақша таңбалары мен бағалы қағаздарды даярлау әдістеріне талдау жасау;

ақша таңбалары мен бағалы қағаздарды өндірудің технологиясын күрделіндіру бойынша ұсыныстар дайындау;

ақша таңбалары мен бағалы қағаздарды жасанды жасаумен күресуді реттеудің нақты әдістері мен құралдарын даярлау;

жасанды ақша және бағалы қағаздар жасаумен күресу бойынша тәжірибе жинақтау және полиция тәжірибесімен алмасу және әсіресе тиімді әдістерді тарату;

жасанды ақша және бағалы қағаздар жасаумен күресу саласындағы полиция қызметкерлерінің кәсіби деңгейін көтеру және даярлау.

Халықаралық қылмыстармен нәтижелі күресі мақсатындағы мемлекеттер халықаралық ынтымақтастықты қолдайды. Соның негізінде ұйымдардың рөлі зор. Әсіресе БҰҰ шеңберіндегі қабылданған конвенциялар мен Интерполдың қызметі жоғары бағаланады.

Халықаралық сипаттағы қылмыстармен байланысты туындайтын әлеуметтік құбылыстарға объективті келісті атай отырып, Қазақстанның жаһандық қауіпсіздік пен халықаралық ынтымақтастықты қамтамасыз етуде маңызды үлес қосатындығын айтуға болады. Барлық әлемде бейбітшілік пен тыныштықты сақтай отырып, БҰҰ жетекші халықаралық ұйымдарында, оның ішінде Интерполға белсенді қатысады.

Қолданылған ақпарат көздері:

1. Панов В.П. Международное уголовное право. Учебное пособие. –М., 1997
2. Панов В.П. Сотрудничество государств в борьбе с международными преступлениями. — М., 1993
3. Сборник стандартов и норм ООН в области предупреждения преступности и уголовного правосудия. Нью-Йорк., 1992
4. Родионов К.С. Интерпол: вчера, сегодня, завтра. – М. 1990
5. Халықаралық жария құқық. Жалпы және ерекше бөлімдер. Құлжабаева Ж. О. Алматы – HAS баспа компаниясы, 2003
6. Всеобщая декларация прав человека от 10 декабря 1948 г. // Действующие международное право. В 3-х томах. Сост.: Ю.М. Колосов и Э.С. Кривчи-кова. Т. 2. М.: Московский независимый институт международного права, 1997.-832 с.
7. Бельсон Я.М. Интерпол в борьбе с уголовной преступностью. М.: Наука, 1989.-236 с.
8. Богатырев А.Г. Международное сотрудничество государств по борьбе с преступностью: Учебное пособие. М.: МВШМ МВД СССР, 1989. - 61 с.
9. Колосов Ю.М. Ответственность в международном праве. М.: Юрид. лит., 1975.-256 с.

10. Волеводз А.Г. Международно-правовое взаимодействие в сфере борьбы с преступностью// Интерпол в России. 2000, № 1. С. 35-42.